

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/4990,Wystawa-Lwow-19391941-Lwow-2-lipca-2010.html>
02.03.2026, 04:26

Wystawa „Lwów 1939-1941” - Lwów, 2 lipca 2010

02.07.2010

2 lipca o godz. 11.00 na Rynku we Lwowie została uroczyście otwarta wystawa „Lwów 1939-1941”, przygotowana przez polski Instytut Pamięci Narodowej oraz ukraiński Instytut Pamięci Narodowej we współpracy z Ambasadą RP w Kijowie oraz Instytutem Badań Historycznych Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki. Wystawa jest prezentowana we Lwowie dzięki wsparciu Rady Miasta Lwowa.

Po ukraińsku Lwiw, po polsku – Lwów, w jidysz i po niemiecku – Lemberg. Dla Ukraińców to najważniejsze miasto Ukrainy Zachodniej, dla Polaków – miasto zawsze wierne Polsce, dla Żydów – ważny ośrodek życia społecznego. Po rozpadzie Austro-Węgier w latach 1918-1919 rozgorzała walka o galicyjską stolicę – Lwów, zakończona zwycięstwem Polaków. W okresie międzywojennym część Ukraińców nie uznawała prawomocności władzy polskiej. Wśród Polaków natomiast rozpowszechniło się przekonanie o nielojalności Ukraińców, a częściowo także Żydów, wobec Rzeczypospolitej.

Do początku II wojny światowej Lwów był wielokulturową metropolią środkowoeuropejską, jedynym miastem w Europie z trzema katedrami: greckokatolicką, rzymskokatolicką i ormiańską. W okresie międzywojennym, pomimo formalnego równouprawnienia, Polacy stanowili uprzywilejowaną grupę obywateli Rzeczypospolitej. Nierównoprawny status Ukraińców, Białorusinów i Żydów stał się propagandowym pretekstem dla wkroczenia Armii Czerwonej we wrześniu 1939 roku. Kreml przedstawiał swój udział w rozbiorach Polski jako obronę miejscowej ludności, choć w istocie było to bezpośrednim następstwem paktu Ribbentrop – Mołotow.

1 września 1939 roku oddziały Wehrmachtu wtargnęły na terytorium Rzeczypospolitej, a wkrótce potem, 17 września, jej granice przekroczyła Armia Czerwona. Wrzesień 1939 roku stał się dla Polaków początkiem tragedii narodowej, a jej symbolem – Zbrodnia Katyńska: rozstrzelanie przez NKWD 22 tysięcy przedstawicieli polskich elit. Władze sowieckie usiłowały nadać aneksji pozory legalności: 22 października 1939 roku przeprowadzono „wybory”, a następnie 26-29 października zwołano Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Ukrainy, które zwróciło się z prośbą o przyłączenie do ZSRS. Utrwalanie władzy sowieckiej odbywało się jednak przede wszystkim przez represje. Dążono do likwidacji nie tylko podziemia, ale i wszelkich „podejrzanych elementów”. Strach przed represjami stale towarzyszył mieszkańcom miasta i uciekinierom z niemieckiej strefy okupacji, którzy znaleźli się we Lwowie.

Dla Ukraińców przyłączenie Galicji i Wołynia do Ukraińskiej SRS oznaczało nie tyle „ponowne zjednoczenie”, jak głosiła propaganda, ile koniec społeczeństwa obywatelskiego i początek represji, które zaczęły się od dawnej elity, następnie rozprawiono się z podziemiem, a w końcu karze podlegało wszystko, co uznano za nieprawomyślność. W nowej, tylko formalnie ukraińskiej, a w istocie – sowieckiej administracji nie dopuszczano miejscowych Ukraińców do kierowniczych stanowisk, zarezerwowanych wyłącznie dla przybyszy ze Wschodu. Ukraińskie doświadczenie lat 1939-1941 można opisać jako „deukrainizację po ukraińsku”, czyli sowietyzację pod pozorem ukrainizacji. W aforystyczny sposób ujął to kompozytor Stanisław Ludkewycz: „Wyzwolono nas – i nie ma na to rady”.

Stosunek Żydów do nowej władzy był uwarunkowany przede wszystkim tym, że była ona wybawieniem z opresji nazistowskiej. Część społeczności, szczególnie młodzież, wyrażała szczerą radość z ustanowienia władzy sowieckiej, ale większość, zwłaszcza religijni Żydzi, dystansowała się wobec niej. Żydzi lwowscy i żydowscy uciekinierzy z centralnej Polski również doświadczyli represji i deportacji. Lata 1939–1941 na tle późniejszej tragedii Holokaustu w zbiorowej pamięci Żydów zapisały się jednak jako stosunkowo spokojne.

21 miesięcy władzy bolszewickiej zmieniło oblicze miasta. Przedwojenne elity narodowe i społeczne zostały zniszczone przez represje. Lwów utracił swój tradycyjny mieszczański i inteligencki charakter. Upaństwowienie przemysłu, handlu i banków, wprowadzenie rubla jako środka płatniczego po kursie wyjątkowo niekorzystnym dla miejscowych mieszkańców doprowadziło do zubożenia mieszkańców. Prześladowania wobec wspólnot religijnych dodatkowo osłabiły społeczność lwowską.

Tragiczne doświadczenie sowietyzacji nie zjednoczyło, lecz jeszcze bardziej zdeintegrowało mieszkańców Lwowa. Władze sowieckie prowokowały antagonizmy narodowe, w różnych okresach faworyzując jednych, prześladując zaś innych. Były, rzecz jasna, przypadki solidarności, kiedy wbrew wszystkiemu ratowano się wzajemnie z opresji.

Koniec władzy sowieckiej i początek niemieckiej był dla mieszkańców Lwowa szczególnie tragiczny. NKWD wymordowało kilka tysięcy więźniów, a naziści, obwiniając o to Żydów, sprowokowali ludność ukraińską do pogromu. Gestapo aresztowało i wymordowało profesorów lwowskich. Prócz tego, po próbie ogłoszenia państwa ukraińskiego Gestapo aresztowało przywódców OUN-B.

W latach 1939–1945 Lwów utracił niemal 80% dawnej przedwojennej ludności. Wojna położyła kres wielokulturowej historii miasta. Większość Żydów lwowskich zginęła w Holokauście. Pozostałych po wojnie Polaków deportowano. Większość ukraińskiej elity była represjonowana lub wyemigrowała. Tak Lwów po wojnie przeobraził się w sowieckie miasto.

W świadomości zbiorowej znacznej części Ukraińców, podobnie jak Białorusinów i Rosjan, wydarzenia lat 1939–1941 ustępują na dalszy plan w porównaniu z okresem 1941–1945. Jednakże trudno przecenić ich znaczenie. Tragiczne doświadczenie Polaków i Ukraińców, jak też innych narodów Europy Środkowo-Wschodniej, legło u podstaw antykomunistycznej opozycji, co w końcu w latach 1989–1991 doprowadziło do upadku systemu.

Dziś Lwów, ponad 700-tysięczne miasto, w którym 90% stanowią Ukraińcy, jest kulturalnym centrum niepodległej Ukrainy. Lwów zdołał odnowić swój wielokulturowy charakter. Lwów jest miastem, w którym Zachód i Wschód jednak spotykają się.

Wystawa ta jest próbą opowiedzenia tragicznej historii Lwowa okresu 1939–1941, łączącą trzy odmienne pamięci: Polaków, Ukraińców i Żydów.

prof. dr hab. Jarosław Hrycak, dr hab. Rafał Wnuk, dr hab. Ola Hnatiuk

Scenariusz wystawy:

dr Ołeh Pawłyszyn, Mariusz Zajączkowski

Koncepcja wystawy i konsultacja naukowa:

prof. Jarosław Hrycak, dr hab. Ola Hnatiuk, dr hab. Rafał Wnuk

Koncepcja plastyczna:

Magdalena Śladecka

Tłumaczenie:

Ola Hnatiuk

Opracowanie cyfrowe fotografii i skład:

KARTPOL sc. Lublin

Dokumenty i fotografie ze zbiorów:

Państwowe Kino-Foto-Fono Archiwum im. H. Pszenycznego (Kijów) (ЦДКФФА)

Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (IPN)

Archiwum Ośrodka KARTA w Warszawie (OK)

Instytut Hoovera w Stanford

Centrum Historii Miejskiej Europy Środkowo-Wschodniej (Lwów) (ЦМІ)

Centrum Badań Ruchu Niepodległościowego (Lwów) (ЦДБР)

Narodowa Lwowska Biblioteka Naukowa Ukrainy im. W. Stefanyka (ЛННБ)

Biblioteka Naukowa Lwowskiego Uniwersytetu im. Iwana Franki

Biblioteka-archiwum Instytutu Badań Historycznych Lwowskiego Uniwersytetu
im. I. Franki

Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyśle

Muzeum Historii Uniwersytetu Lwowskiego

Niemieckie Muzeum Historyczne w Berlinie

Transit Film GmbH

Hugo Jäger/Time & Life Pictures/Getty Images/Flash Press Media

Zbiory prywatne:

Jurija Zawerbneho, Ihora Kotłobułatowa, Ołeha Pawłyszyna, Wołodomyra Rumiancewa, Iwana
Tureckiego

Autorzy wystawy składają podziękowania wszystkim Osobom i Instytucjom, których pomoc
przyczyniła się do powstania wystawy, a w szczególności:

Instytutowi Badań Historycznych Uniwersytetu Lwowskiego im. I. Franki, Ambasadzie RP w
Kijowie, Muzeum II Wojny Światowej oraz Ołeksandrowi Bojczence, Jurijowi Hudymie, Myroslawie
Diadiuk, Oksanie Dmyterko, Leonidowi Finbergowi, Josypowi Hrycakowi, Władysławowi
Hrynewyczowi, Irynie Kotłobułatowej, Wasylowi Kmetiowi, Marcinowi Majewskiemu, Andrijowi
Pawłyszynowi, Pawłowi Rokickiemu, Stanisławowi Stempniowi, Władysławowi Werstiukowi,
Rusłanowi Zabiłemu, Ołeksandrowi Zinczence, Andrzejowi Żbikowskiemu

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

73

87